

Általában: VADÁSZ professzor mestere a szerencsés ötleteknek. Utólérhetetlenül gazdag az anyag előadási módjára, csoportosítására vonatkozó gondolatokban. Ne említsünk mást e téren, mint a *medence-aljzat* kifejlődésével kapcsolatos fejteketet. Ezen a téren ez ideig igen kevés számú és kifejezetten részlettanulmányokkal rendelkezünk; sőt, maga az a gondolat sem ötlött fel senkiben, hogy medencéink földtani szerkezetét ilyen összefüggő módon tárgyalja. Pedig ha jól meggondoljuk, országunk területének túlnyomó része egymáshoz szorosabban — lazábban kapcsolódó medencékből áll. Nem kétséges tehát, hogy hazánk területének egész földtani felépítettségére a medencealakulatok földtani kifejlődésének mikéntje, és maga a medencék alakjának kifejlődése döntően jellemző. A medenceüledékek pontos ismerete nélkülözhetetlen az ősföldrajzi kép kialakításához. A rekonstrukcióhoz alapul szolgáló adatok még így sem mondhatók teljesen tökéleteseknek, mivel nem tudunk egyebet tenni, mint az egyes képződmények *mai* elterjedési határát rögzíteni. Ezzel szemben kétségtelen, hogy képződmésük óta szerkezeti változások is következtek be, s ezért ezek az üledékek ma részben már eredeti helyükről eltolódtak. Másrészt kötve vagyunk a közvetlen tárgyi ismeret nyújtó mélyfúrásokhoz, valamint a gravitációs, mágneses, szeizmikus és egyéb természetű geofizikai mérések szolgáltatata ismeretekhez.

Szinte lehetetlen érdeme szerint méltatni a közel 650 oldalnyi, hatalmas művet. A szerző tudományos szemléletének és értékmérőjének szűrőjén átbocsátva az anyagot, azt adja elének, amivel segíti a gyakorlati szakembert mindennapi munkájában, az elméleti kutatót a problémáknak

több oldalról való meglátásában, a kezdő geológusoknak és tanítványainak pedig egy könyvtárra menő tudományos kincset helyez tarsolyába útravalóul.

Bizonyosak vagyunk abban, hogy ennek az „élő könyv”-nek nemrég megjelent második kiadása ugyanúgy odakerül minden geológus bányamérnök, geofizikus és geográfus (különösen a morfológusok) polcára, mint ahogy nélkülözhetetlenségét az első kiadásnak hetek alatt való elfogyása bizonyította. A két könyv nem helyettesíti egymást, illetőleg az első kiadás nem pótolhatja a jelenlegi másodikikat. A szerző nem törekedett az első ízben közreadott szöveg egyszerű bővítésére, hanem az időközben oly szerencsésen kiszélesült földtani látókörünkhöz mérten tekintti az ismert anyag egészét. Ezért leghelyesebb, ha a komoly szakember egymás mellé helyezi a műnek mindkét kiadású kötetét, mert sokat tanulhat abból is, ha látja, tapasztalja, hogyan módosul felfogásunk és ítéletünk egy-ugyanazon dologról a tényleges ismereti anyag bővülésével.

A két kiadás egyidejű használatát indokolja a térképmelléletek eltérő volta is. Az első kiadás végén található nagy alakú térképvázlatok ezúttal elmaradtak. (Kisebbségben a szövegben található.) Helyettük két pompás, színes térkép díszíti a kötetet: a Magyar medence üledékvastagság térképe (KERTAI Gy. 1956) és Magyarország nagyszerkezetének vázlata (VADÁSZ E. 1959). Mindkét térkép a tényleges felmérések, mélyfúrások eredményeinek felhasználásával készült, ennek következtében az újabb fúrási adatok nyomán — változásnak vannak alávetve. De a lényegyet, a valóságot igen jól közelít meg, s ezért a műnek igen nagy értékei.

Bendej László dr.

Borsodi Földrajzi Évkönyv. 2. évfolyam, 1959.

A miskolci és Borsod megyei geográfusok, geológusok, meteorológusok másodszor adták tanújelét annak, hogy szeretik szakmájukat és úgy tudják mondanivalóikat csokorba szedni, hogy azok mind a jellemzőt, a szépséget, az értéket és az érdekességet képviselik. A tapasztalat azt mutatta, hogy a cikkek írói, akiknek a száma az első évkönyvhöz viszonyítva örvendetesen megnőtt, nemcsak szakírók, hanem jó ismeretterjesztők is. Ildomosnak tartotta tehát az évkönyv két szerkesztője, DR. PEJA Győző és FRISNYÁK SÁNDOR, hogy KÁRPÁTI ZOLTÁNT, a TIT Borsod-Abaúj-Zemplén megyei titkárárt kéri fel az első cikk megírására, melynek címe:

„Borsod a földrajztudományért”. A beépített adatok bizonyítóerejük és irányt mutatók a további munka megszervezésé-
illetően, ami igazi feladata a TIT megye szervezetének. A Magyar Tudományos Akadémia által jutalmazott geomorfológiai vizsgálatok eredményeit tárja az érdeklődő elé DR. PEJA Győző „A Miskolc-diósgyőri medence felszínformái” c. cikkében. Ebben a szerző a kőzetek ismertetése után már elemében érzi magát, amikor a medence lejtőformáit tanulmányozza, a környezet domborzati formakincsét mutatja be, az ide tartozó völgyrendszereket osztályozza. Nem kell szakembernek lenni ahhoz, hogy a medence kialakulásával, a

táj összhangjával kapcsolatban oly nagy számban megrajzolt tömbszelvényeket élvezettel szemléltje az olvasó. A szerző megállapítja, — és ez újszerűsége mellett helytálló is — hogy Miskolc különleges településalakja mai stádiumában már nem a típusos peremvárosra (vásárvárosra) utal, de nem is típusos völgyi település, hanem a kettő kombinációja. KOMÁROMY JÓZSEF Miskolc első térképét 1759-ből ismerteti meg velünk. MARJALAKI KISS LAJOS „Miskolc népességének fejlődése” címen írt tanulmányt. A történeti fejlődés felvázolása után egy sor érdekes kisebb fejezetben mutatja ki a lakosság számát, a népesség megnövekedését, a Miskolccal 1945 után társult községek adatait, jellemzi az évszázadokat a régi miskolci foglalkozási ágak tükrében. A 9 táblázat, a grafikon és a térképvázlat sok-sok részletkérdésben tájékoztat és kiindulása lehet a fiatalabbak további kutatómunkájának. Szépen egészíti ki ezt a képet KOVÁCS MIHÁLY „Miskolc város népessége és ellátásának néhány mutatója” c. írása. A szerző a századforduló óta megállapítható változásokat vizsgálja és a táblázatok tömegével szemléltet. A népi szaporulat, a beköltözés, a foglalkozás, a kereset, a bejáró dolgozók számadatai, a fogyasztás, a fizeteskategóriák, élelmiszerforgalom, átlagos havi kiadás, áruellátás azok a problémák, amelyek kapcsolatban Miskolc város gazdasági élete néhány kiragadott területének hű keresztmetszetét tárja elénk a gondosan összeállított cikk. FRISNYÁK SÁNDOR cikkének címe „Borsodi földrajzirók a XVI—XIX. században”. A megye földrajzi hagyományait 1530-ig vezeti vissza, BENCZÉDI SZÉKELY ISTVÁN szikszói iskolamester működéséig és beszámol SZEPSI CSOMBOR MÁRTON munkásságáról, az első magyar nyelvű útleírás szerzőjéről. Szó esik a cikkben a Sárospatakon földrajzot elsőnek tanító COMENIUS-ról, KISZTEI PÉTER-ről, aki a Halley-üstökös egyik megfigyelője, CSÉCSI JÁNOS-ról, aki Magyarországi földrajzát mondja tollba „szakkör”-e tagjainak, „Kazintzy Ferentz” (KAZINCZY FERENC) földrajzi ismeretterjesztő működéséről, BENKŐ SÁMUEL-ről, a kitűnő polihisztorról, aki bár csak „főfizikus” (főorvos) a megyénél, messzemenően több geográfikumot nyújt, mint sok más szakmabeli. Ismerteti a szerző DOMBY SÁMUEL, VÁLYI ANDRÁS munkásságát (utóbbi az első magyar nyelvű helységnévtár szerkesztője), LUKÁTS JÁNOS merőben korszerűtlen, naiv „csillagászati” vitáirát, melyben — bár 1821-et írtak akkor — a heliocentrikus elmélet veti el. VASS IMRE úttörő karszt- és barlangkutatóval részletesebben foglalkozik a cikk, majd — BALLAGI KÁROLY

jelentős, földrajz-didaktikai könyveinek és BAJAY AMAND JÓZSEF minorita tanár korszerű, a földrengések okait fejtegető dolgozatainak méltatása után — felsorolja a kisebb, mégis figyelemre méltó tanulmányok szerzőit. SZABÓ GYULA és DR. SZÁSZ GÁBOR a „Borsod-Abaúj-Zemplén megye éghajlati viszonyai” c. cikket együtt írták. Az általános jellemzés után a napfénytartam-viszonyokkal, a légnyomással, a hőmérséklettel és annak évi, havi átlagával, a nyári és a fagyos napok számával foglalkoznak és azt a következtetést vonják le az adatokból, hogy Miskolc és Bánkút tengerszint feletti magasságai között a 100 m-re eső hőmérsékletváltozás 0,6 °C, de az eltérés ennél az értéknél télen lényegesen kisebb, nyáron nagyobb. A csapadékviszonyokat vizsgálva megállapítják, hogy megyénkben találjuk meg a Felvidék csapadékban legszegényebb, de egyben leggazdagabb területét is. Érdekes az is, amit a tartós hótakaró földrajzi eloszlásáról — megjelenéséről és eltűnéséről — és a légáramlásról írnak. Örömmel vesszük tudomásul, hogy megyénkben 82 önkéntes észlelő dolgozik, áldozatos munkájuk a köz javát szolgálják. DR. KÓRÓDI JÓZSEF „A borsodi iparvidék munkaerőellátásának földrajzi és népesedési kérdései” c. cikkében a népsűrűség emelkedésével, a munkahelyek földrajzi elhelyezkedésének aránytalanságaival, a népesség földrajzi elhelyezkedésével, foglalkozási főcsoport szerinti megoszlásával, a kereső és eltartott népesség megoszlásával, a nagyobb településekre való odaköltözések számával, a borsodi iparban foglalkoztatottak lakóhely szerinti megoszlását vizsgálja és tanulságos táblázatokkal, térképvázlatokkal teszi dolgozatát teljesértékűvé. DR. KISÉRY LÁSZLÓ „A Harangod vidéke” c. cikkét a táj földtörténeti kialakulásának áttekintésével vezeti be, aztán az ember elhelyezkedését, településeit vizsgálja a tájon belül és bár sok történelmi (okleveles) adatot gyűjtött össze a megyei monográfiái vonatkozású folyóiratokból, igazi énje akkor mutatkozik meg, amikor a földrajzi okokat keresi és az ezekkel kapcsolatos összefüggésekre tapint. Fényképmellékletei a jellemző keresésre következtetnek, térképvázlata a vízvilág és a település összhangjára utal. BODGÁL FERENC „Népi foglalkozások a Bükk vidékén” c. cikke feleleveníti és helyileg meghatározza a már-már megszűnt foglalkozásokat, mint amilyenek a mészegetés, a szénégetés, a gyógygyógyítás, a vadgyümölcs-gyűjtés, vadvirág-szedés, kőporgyűjtés, legeltetés, favágás, vadászat, sertésenyésztés, fafuvarozás, fafaragás, a közsindely- és faszindelyfaragás, kosárkötés stb. A szerző utat mutat a

további kutatásra, amikor szinte sajnálkozva állapítja meg, hogy tudományosan eddig csak a mész- és szénégetést dolgozták fel alaposan. BALÁZS ZOLTÁN „A Zempléni-hegység kaolinbányászata” c. cikkében a fazekasipar régi hagyományával és jelen felvirágzásával foglalkozik, keresi annak okait, miért értékesebb a kaolin, mint a többi agyagfajta, azt is vizsgálat tárgyává teszi, hol és hogyan keletkezik ez a minden esetben utólagos átalakulási termék. Fölsorolja a kaolinbányákat és röviden vázolja a bányák sorsát, a kutatás, feltárás menetét. A mellékelt tömbszelvény és a földtani térképrészlet sokatmondó és elgondolkodtató. BORBÉLY SÁNDOR hidrológusunk ezúttal, sajnos, csak egy rövid cikket írt „A mezőkövesdi melegvíz” címmel. Szerző visszavezeti az olvasót az első (1938) mélyfűrés körülményeihez, eredményeihez, leírja a fűrés menetét, megjelöli a víz hőfokát, ismerteti a rétegek helyzetét, majd rátér a melegvíz vegyi összetételére, gyógyhatására és megállapítja, hogy az ún. „Zsóry-fürdő” vize nem artézi víz; felhajtó erejét a benne nagymennyiségben előforduló széndioxidnak lehet tulajdonítani. Rámutat a kitűnő szakember az időközben előfordult hibákra is és arra, hogy a víz hőmérséklete 1939 márciusától 1954-ig 3,7 C°-kal emelkedett. A fürdő ma jó kezekben van, fejlesztésének eredménye már mutatkozik is, közelében nagyüzemek üdülői létesültek. IRJ. RIMÁNYI JENŐ a miskolc-tapolcai Tavasbarlangban végzett mikroklimatológiai méréseiről ad számot, a víz hőmérsékletének a gyakorlatban jelentéktelen (0,2 C°) változását vizsgálja, keresi az okokat és megállapítja, hogy az esővíz aránylag nagyobb lehű-

lést okoz, mint a hidegvíz-átszivárgás. GAZDAG LÁSZLÓ a katonai térképészetben I. és II. felmérésből származó részletes helyszínrajzi térképeknek nevezett szelvénylapok összehasonlításával foglalkozik cikkében (főleg Borsod megyével kapcsolatban) és rámutat arra a települési, növényzeti és közlekedési vonatkozású fejlődésre, ami szemlélődésközben azonnal feltűnik. KUCHTA GYULA geológus cikkével zárul az évkönyv tartalmas, színvonalas cikksorozata. A szerző ezúttal is a barlangokba vezeti el az olvasót. A Szinva-patak folyását követjük szakszerű vezetés mellett. Megismerjük az István-barlangot, mely ritka szép példája a többemeletes üregrendszereknek. A Zsivány-barlang összefügg az előbbivel, annak valószínűleg előregedett emeleti járata volt. A soltész-kerti mesterséges mésztufa-vágatok a forráskutatás révén születtek. Szó esik a cikkben az Ős-Szinvárról, a Palotaszálló alatti vízesésről, a közelében nyíló mésztufa-barlangról, melynek Anna-barlang volt a neve, ma pedig — nagyon helytelenül — Forrás-barlang. Részletes képet nyerünk a ma már magasan, fent ásitó, világírt Szeleta-barlangról, tudomást szerzünk a mélységben szaladó Szinva partján található és a szurdokkal kapcsolatos Herman Ottó-barlang, Puskaporos-barlang, a Herman Ottó-köfűlke, végül a Szinvaszoros-barlang történetéről, jelentőségéről. Az Évkönyv értékét, érdekességét, népszerűségét nem kisebbíti, csak növeli az a tény, hogy a cikkírók fent ismertett tanulmányait az önzetlen társadalmi munka lelkesedése, a szakmai szeretet szülte.

Kühne László

Paul Wagret: **Les polders.** — Collection

La Nature et l'Homme, 3. Dunod, Paris,

1959. — 316 lap, 89 ábrával és képpel.

Ha elfogadjuk azt a meglehetősen közkeletű meghatározást, hogy a polder „a külvizektől gátakkal elzárt terület, amelynek vízviszonyait mesterségesen szabályozzák”, és meggondoljuk, hogy Magyarország területének kerekén 40%-ára ráillik ez a meghatározás, nyilvánvaló érdeklődéssel vesszük kézbe WAGRET könyvét. És ha nem is találunk benne említést a magyar belvízrendezésekről — amiért nem is annyira a szerzőt, mint inkább nyelvi elszigeteltségünket okolhatjuk —, mégsem csalódunk, mert alapos felkészültséggel kitűnően megírt és pompásan illusztrált munkáról van szó.

A szerző elsősorban az embernek a tengerpartok birtoklásáért folytatott csak-

nem évezredes küzdelmét ismerteti. A poldereknek három fő típusát különbözteti meg: az árapály játékaának megfelelően „kételtű” parti területekből kialakított poldert, amelyet gát segítségével egyszerűen elhódítanak a tengertől, a tenger szintjénél mélyebb fenekű tavakat, amelyeket a külvizek kirekesztése után szivattyúzással tesznek szárazzá, és végül a „Zuiderzee típusú” poldert, amely már magából a tengerből kihasított terület és keletkezésében mind a tengeri gátnak, mind a szivattyúzásnak jelentékeny a szerepe. A szerző utal ugyan a tengerparti polderek és a belvízi öblök közötti lényegbeli hasonlóságra, meg is említi a „folyómenti poldereket”, de könyvében mégis a „szoro-